

и самовоспитание. Аргументировано, что ученый определил роль школы, семьи, общественности в воспитании средствами чтения культуры духовных потребностей ребенка, из которых следуют желания, гармонирующие не только с личными, но и с общественными интересами.

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, чтение, книга, духовные потребности ребенка.

Berezivska L. D.

V. SUKHOMLYNSKYI'S IDEAS ABOUT READING
AS A MEANS OF CHILD'S SPIRITUAL CULTURE NEEDS DEVELOPMENT

The article deals with Vasyl Oleksandrovyuch Sukhomlynskyi's ideas about reading as a means of the child's spiritual culture needs development (needs to read, study, work, defend the homeland, etc.): there is a necessity to interpret them in the course of the current reformation of school education. The teacher studied the problem of school reading in two directions: as a spiritual need of children and youth, and as a means of development of culture of their spiritual needs. Having taken into consideration the practice of Pavlysh secondary school he introduced a system of interrelated logical and at the same time creative components of this process: quality teaching literature, after school reading hours, literary societies, Book Holiday, Tales Room or Beauty Corner, Ukrainian Word Room, Thoughts Room, pupils' personal libraries, ethical conversations, careful selection of books for reading, etc. The thoughtful reading of a book consists not only in acquaintance with its contents, first of all it results in self-cognition and self-education, in the child's spiritual culture needs development. This is the essence of reading as a means of personal self-realization and self-development in different spheres of public life. The educator paid attention to the role of the schools, families, public in the development of the child's spiritual culture needs by means of reading starting from the first days of his (her) conscious life, resulting in the desires that should be in harmony not just with one's own interests but with the public ones too.

Keywords: V.Sukhomlynskyi, reading, book, child's spiritual needs.

УДК 37.012+910.1 (045)

Богущ А. М.*

**ВЕКТОР ДУХОВНОСТІ В ІЄРАРХІЇ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ
В СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРАХ І СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті презентовано аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського щодо розуміння виховання фундаментальної соціальної потреби духовності людини. Визначено складники духовного багатства людини та духовного розвитку, розкрито зміст провідних понять і чинників виховання духовного світу дитини.

В ієрархії потреб саме духовності як фундаментальній соціальній потребі особистості вчений відводив першочергове місце і значення, радив її розвивати, виховувати, вивчати. Педагог розглядає формування духовного світу особистості у взаємозв'язку з її фізичним, розумовим, моральним, естетичним і духовним розвитком.

Ключові слова: В. Сухомлинський, спадщина, духовний світ, духовне багатство, чинники духовного світу, потреби, духовність.

Дотичність до педагогічної спадщини В. Сухомлинського з погляду сьогодення вражає, захоплює, дивує і водночас переконує в його далекоглядності, педагогічній прозорливості і співзвучності із сьогоденням. Його педагогічні сентенції щодо виховання майбутніх громадян нашої країни наче «прочитані» з реалій сьогодення, вони є засадничими і програмними, кожна з них може бути концептуальною в модернізації та реформуванні сучасної освіти. Простий, доступний кожному педагогу і батькам стиль викладу педагогічних порад ученим має в собі глибокий філософський смисл, спрямований на позитивний результат – виховання Людини.

* © Богущ А. М.*

Наш науковий пошук присвячено аналізу складного, суперечливого, ємного і водночас актуального поняття – феномену «духовність», про яку або забувають, таємно забороняють, або ж підносять «на вершину вихованості» людини впродовж багатьох віків (від Аристотеля, Марка Аврелія, Домостроя до К. Ушинського, М. Бердяєва, В. Сухомлинського).

В. Сухомлинський жив і працював у ті часи, коли Уряд радянської держави занадто негативно ставився як до виховання духовності, так і до його обігу в науково-педагогічній літературі. Яку ж потрібно було мати сміливість, силу духу і силу волі, щоб у часи жорсткої цензури через зміст усіх своїх педагогічних творів, зібраних у 5 томах, червоним рядком і між рядками вести мову про виховання духовності в дітей, наповнення їхнього життя духовним смислом і духовним багатством. Те, що ми сьогодні можемо вільно писати й говорити про виховання духовності в наших дітей у нашій країні, неабияка заслуга В. Сухомлинського. Отже, розглянемо насамперед змістове наповнення світського поняття «духовність».

Реформування й модернізація освіти в Україні на зламі століть призвели до руйнування старих ціннісних орієнтирів виховання і пошуку нових. Це насамперед відбилося на пошуку мети навчання і виховання майбутніх громадян країни. Від «радпедівського шаблону-універсалії» «комуністичного виховання», «всєбічного і гармонійного розвитку особистості» – до перших обережних поступів духовності. Зауважимо, що вже сьогодні в усіх державних освітянських документах від дошкілля до вищої школи в Україні передбачено кінцевою метою виховання духовності, розвиток духовних цінностей і формування свідомої особистості. Натомість до сьогодні ще не визначено однозначно сутності понять «духовність», «духовний розвиток», «духовне виховання». Подекуди в педагогічній практиці «духовність» ототожнюють із «моральністю», а духовний розвиток і духовне виховання – з моральним, однак це зовсім різні поняття за своєю сутністю, хоча й мають спільне підґрунтя, спільні універсальні загальнолюдські цінності, як-от: Істина, Краса, Добро, Свобода, Любов, Людяність, Совість.

Зазначимо, що філософи розглядають «духовність» із двох позицій: ототожнюють «духовність» із духовною культурою як поведінковий аспект, тобто як поведінку людини в соціумі, яку вона буде засвоювати упродовж свого життя, через освоєння духовного змісту культури – це і буде її другим духовним народженням. З іншого боку, розглядають духовність як внутрішню якість особистості, один із чинників свідомої людини як її духовні цінності. Найбільш ємно подає визначення цього поняття з філософського погляду Р. Охрімчук, що розглядає його як категорію людського буття, якою виражається його здатність до самотворення та творення культури. Автор пов'язує духовність з вищими людськими цінностями, з найбільш зрілою відповідальністю (перед собою та іншими) особистості, яка здатна не тільки пізнавати та відтворювати довкілля, а й творити його. За його словами, дух об'єктивується в артефактах, а результатом творення є культура [3, с. 244]. Отже, таке розуміння духовності, на наш погляд, по суті, ототожнює її з культурою особистості та соціуму.

Ідеалістична філософія та теологія розглядають «дух», а отже й духовність як нематеріальне начало, що лежить в основі всіх речей і явищ, є первинним щодо матерії, тобто Абсолютом. Як бачимо, духовність, з позиції філософів, постає як ціннісний вимір буття внутрішнього та зовнішнього в їх єдності, у співвіднесенні з Вічністю, з вічним Абсолютом, а не з повсякденністю, з устремлінням до Істини, Добра, Краси із творчістю та свободою особистості.

Інша позиція у трактуванні духовності психологами, які вважають, що вона – не інтелектуальність, не ідеалізм, не власне мораль, не релігійність і навіть не емоційність. Водночас усе це в сукупності становить велику цінність, підготовку до самодисципліни, саморозвитку та очищення себе від усякого зла. На думку психологів, духовність є інтегрованою якістю особистості, ієрархією метомотивів і потреб, відповідно до яких особистість оцінює себе, інших, довкілля, і найсуттєвішими

для духовного розвитку особистості є такі потреби: самоповага, пізнання світу, себе, сенс життя, сприймання та створення краси, здійснення добра та справедливості [1].

За психологічними підходами, духовність пов'язують із надіндивідуальними смислами і цінностями, божественними чи космічними силами. На думку психологів (Л. Карпенко, А. Петровський, М. Ярошевський та ін.), на рівні духовності на зміну ієрархії вузькоособових потреб, життєвих відносин і особистісних цінностей, що визначають життя більшості людей, приходить орієнтація на широкий спектр загальнолюдських і трансцендентних духовних цінностей. При цьому духовні цінності змістовно мотивують «свободу для», а їх ієрархічні взаємовідносини створюють завчасну визначеність свobodного вибору між ними. Як бачимо, у такому розумінні духовність є передумовою особистісної свободи і відповідальності [4, с. 103].

Окремі психологи (В. Шапар та ін.) оперують терміном *душевність* і трактують її як індивідуальному вираженість у системі мотивів особистості фундаментальної соціальної потреби жити і діяти для інших. За словами В. Шапора, душевність характеризується добрим ставленням людини до людей, які її оточують, турботою, увагою, готовністю прийти на допомогу, розділити радість і горе. Таке ставлення поширюється і на справу, що виконується уважно, зацікавлено, з любов'ю – «з душею» [17, с. 115]. Отже, учений розглядає душевність як фундаментальну соціальну потребу і цим відмежовує її від поняття «духовність».

С. Гончаренко також розмежовує поняття «духовність» і «душевність». Під духовністю вчений розуміє індивідуальну вираженість у системі мотивів двох фундаментальних потреб – ідеальної потреби пізнання та соціальної потреби жити, «діяти для інших». Під духовністю автор розуміє першу з них, під душевністю – другу. Тобто з категорією духовності автор пов'язує фундаментальну потребу пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. На його думку, людина духовна тією мірою, якою вона замислюється над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Утрата духовності рівнозначна втраті людяності [2, с. 145].

Отже, з педагогічного погляду, духовність – це певний тип ставлення людини до природи, суспільства, інших людей, до самої себе; індивідуальна вираженість людини в системі її мотивів життєдіяльності; потреба в пізнанні світу, себе, смислу і призначення свого життя, потреба діяти для інших.

Зазначимо, що існує й така думка, що духовність належить до найбільш загадкових характеристик людини та її життя. Відтак її не можна визначити за допомогою «звичайної логічної дефініції – через рід і видові ознаки», можна означити лише їх певні контури, а саме «здатність і потреба орієнтуватися на вищі, універсальні цінності Істини, Добра, Краси в єдності». У такому розумінні духовність постає як ідеал, до якого прагне людина та людство у власному духовному самовдосконаленні [1]. Як бачимо, і філософи, і психологи одноставні в тому, що духовність як соціально-психологічне явище зумовлюється потребою.

Вважаємо, що саме духовність як і всіляке інше поняття, є поліаспектною у своїй змістовій характеристиці. Це не якась особистісна якість чи риса характеру, а своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що відбувається на позитивному тлі поведінки і діяльності людини та характеризує її як цілісну особистість. Духовність, як і щастя, є тоді, коли людина сама відчуває її наявність у своєму власному «Я» та й всі оточуючі, хто спілкується з таким психофізичним «Я», відчувають, що це справді людина високої духовності у всіх виявленнях її життєдіяльності та життєтворчості [1].

Отже, людина, з педагогічних позицій, є духовною істотою, якщо її цікавлять цінності життя, якщо вона здатна розрізняти (на жаль, і чинити) добро і зло, створювати світ цінностей і орієнтуватися на них. Розуміння людини як духовної істоти означає визнання за нею права на духовий саморозвиток, самостворення, самореалізацію, самодіяльність і сприйняття її як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності, яка

відповідає за свої дії та вчинки. Такі постулати духовності в сучасних термінологічних джерелах і поглядах учених.

Відтепер звернемося до педагогічної спадщини В. Сухомлинського, який уводить у науковий обіг такі поняття, як «духовний світ», «духовне життя», «духовне багатство», «духовний розвиток». Дефініції «духовний світ» і «духовне життя» вчений потрактовує як «розвиток, формування й задоволення моральних, інтелектуальних і естетичних потреб, запитів та інтересів у процесі активної діяльності» [т. 1, с. 212]

Джерелом духовного світу людини є матеріальний світ, об'єктивна діяльність і особливо такі важливі її сфери, як громадське життя, соціальний і моральний досвід. Яке ж змістове начинення поняття «духовне багатство людини»?

Складниками духовного багатства людини В. Сухомлинський називає такі: моральну спрямованість вищих форм психічної діяльності, ідейність спонукань інтересів, думок, поглядів, переконань; характер, зміст і сутність громадського життя особистості, її взаємини з іншими людьми. Учений розглядає формування духовного світу особистості у взаємозв'язку з її фізичним, розумовим, моральним, естетичним та духовним розвитком. А звідси і його розуміння духовного розвитку як процесу багатогранного, неперервного і водночас єдиного. У дитини відбуваються постійні якісні зміни всіх психічних процесів, усіх компонентів духовного світу – мислення, почуття, волі, здібностей, причому зміни ці відбуваються в тісному взаємозв'язку і становлять його духовне багатство [8, с. 234].

Зазначимо, що В. Сухомлинський обрав активну діяльність дітей провідним засобом вивчення і формування їх духовного світу, а вирішальними умовами його формування – стан фізичного розвитку (насамперед мозку), вплив суспільної свідомості на свідомість індивіда, суспільну практику і працю, що задовольняє духовні потреби особистості і звеличує людину [6, с. 216].

При цьому, як зазначає педагог, важливе значення для духовного розвитку особистості у процесі активної трудової діяльності мають вольові зусилля і подолання труднощів. Без подолання труднощів, за В. Сухомлинським, неможливе й багате духовне життя, уповільнюється й духовний розвиток особистості [там само, с. 220]. Подолання труднощів є стимулом дитячої радості як складника духовного світу дитини.

Радість мудрої праці кожної дитини, радість інтелектуального творення, радість думки, породженої мудрою працею, – це ті перші, за словами педагога, «сотні найтонших ниточок, які зв'язують особистість дитини в міцну духовну єдність» [7, с. 480].

Результатом емоційного стану радості мислення, за В. Сухомлинським, є творчість, у якій розкривається духовний світ особистості, «своєрідний магніт, що притягує до людини» [там само, с. 481]. Зазначимо, що всі прояви духовності і духовного начала в людині педагог позиціонує з потребнісної сфери, розглядає всі складники духовності як потреби особистості, у цьому його, як вважаємо, новаторський підхід, який на той час дозволив ученому відповідно до фундаментальної духовної потреби виокремити чинники духовного розвитку та духовного світу і духовного багатства дитини. Чому саме було обрано такий потребнісний підхід до виховання духовності? Звернемося до змістового наповнення терміна *потреба*.

У термінологічних джерелах потреба визначається як вихідна форма активності живих істот, що організовує і спрямовує пізнавальні процеси; уяву та поведінку; це набір різних видів поведінки, спільним для яких є те, як саме вони здобувають своє підкріплення (наприклад, визнання, любов і прихильність) [17, с. 351].

Потреба – це основна рушійна сила розвитку людини, яка збуджує потяг, спонукає мотиви діяльності, це своєрідний стан організму, який відгукується відчутним браком об'єктів, необхідних для його існування та розвитку, є джерелом його активності. Потреби поділяють на первинні (фізіолого-біологічні) і вторинні, що характеризують людину як соціальну істоту. Учені виокремлюють і такі потреби, як ієрархія, тобто розташування потреб людини від нижчих до вищих за їх перевагою

чи необхідністю [17]. Як свідчить педагогічна спадщина В. Сухомлинського, в ієрархії потреб саме духовності як фундаментальній соціальній потребі особистості вчений відводив першочергове місце і значення, і радив її розвивати, виховувати, вивчати.

Уважне вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського дозволило виокремити провідні чинники виховання духовного багатства, духовного розвитку й духовного світу дитини. З-поміж них – здоров'я, «матеріалізація моральних норм у людських стосунках» (вислів ученого), радість праці, творче натхнення, слово, взаємодія з довкіллям, радість спілкування, доброта, любов, обов'язок. Характеризуємо їх.

Стрижнем і першочерговим чинником духовного життя дитини, на глибоке переконання В. Сухомлинського, є потреба культури здоров'я дитини, яке у свою чергу залежить від культури розумової праці [13, с. 127]. Звідси перша педагогічна сентенція – усіяко запобігати хворобам і схильностям до захворювання дітей, зміцнювати їхні фізичні сили і здоров'я, не перевантажувати інформаційними відомостями з різних галузей знань (особливо це шкідливо в дошкільному й молодшому шкільному віці), виховувати в дітей потребу здорового способу життя і культури здоров'я, що і сьогодні є важливим завданням у духовному розвитку особистості та формуванні культури почуттів.

Одним із чинників збагачення духовного світу дитини педагог вбачав «матеріалізацію моральних норм у людських стосунках» [14, с. 546]. Що вчений розуміє під цим чинником? Дитина, яку ми виховуємо, має відчутти, за словами В. Сухомлинського, потребу, жадобу іншої людини, потяг до спілкування зі своїм однолітком, палке бажання принести йому радість і в цьому знайти радість для себе. Педагог уважав могутнім засобом розвитку духовної потреби дитини в людяності шлях від свого «Я» (своїх речей, іграшок, свого деревця, своєї квітки, «жбана води», без якого вона не змогла б жити) до живих істот (тварин, птахів) і від них – до людей. Як кінцевий результат внутрішньої духовної потреби дитини має стати, за його словами, найвища цінність духовного світу – Людина [там само, с. 547].

Водночас, як зауважує педагог, ця духовна потреба може пробудитися тільки тоді, коли кожен вихованець із малих років стане мислителем і трудівником. Споживач готових знань не може переживати глибокого інтересу до духовного інтересу іншої людини [15, с. 487].

Серед соціальних потреб людини В. Сухомлинський виокремлює потребу у творчому натхненні, а творчість розглядає як один із чинників духовного багатства людини. За його словами, творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні і здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається зі своїм духовним надбанням [11, с. 566].

За В. Сухомлинським, найважливішим першоджерелом творчості як самовираження й самоутвердження особистості є слово, яке передає творче натхнення, слово як духовне багатство особистості в дитячому віці стає будівельним матеріалом, з якого дитина щось створює (казку, вірш, оповідання, розповідь) [11, с. 566]. Знання стають бажаним надбанням дитини за умови, якщо вони є засобом досягнення трудової мети [12, с. 126].

Могутнім чинником духовного життя і духовного багатства духовності дитини, за В. Сухомлинським, є характер її взаємодії із соціальним, предметним і природним довкіллям, яку мусять забезпечити дорослі – вихователі, вчителі, батьки – з урахуванням її вікових особливостей. Від того наскільки вміє педагог викликати в дитини почуття радості і печалі, задоволення і незадоволення, впевненості і невпевненості у процесі її взаємодії з довкіллям, залежить не тільки духовний розвиток дитини, а й її духовне багатство. Учений окреслює життєвий шлях від дитинства до отроцтва як шлях радості і бадьорості, оскільки радість – це «джерело оптимістичної впевненості дитини у своїх силах, провідна умова того багатства дієвого ставлення до довкілля, без якого

неможливий духовний розвиток, неможливе розкриття природних потреб, нахилів, здібностей, обдарувань» [8, с. 235].

Отже, емоційний стан життєрадісного пізнання світу – найхарактерніша ознака духовного життя дитячої особистості. Дитина не може жити без переживання радості, це її постійна потреба, без надії на радість, без віри в радість, без уявлення про радість [9, с. 521].

Доброта, за В. Сухомлинським, є супутником виховання духовного світу дитини. «Доброта і ще раз доброта – це найтонші і наймогутніші корінці, що живлять дерево дитячої радості – ніжного доторку до живого і красивого» [9, с. 523]. У цьому зв'язку вчений звертається до педагогів з порадою виховувати дитину в душі любові, доброти і сердечності. «Доброти, як і грамоти, – зауважує він, – людину треба вчити, у цьому навчанні потрібні бути уроки доброти і великодушності, які б давалися б самим життям, обставинами». І продовжує: «доброта твориться людиною в людині, людиною в самій собі і її треба творити щоразу в кожній новій людині» і досягти того, щоб «дитина переживала радість від доброти» [там само, с. 525, 528]. Він пропонує вихователям і батькам виховувати дитину так, щоб діяння доброти стало постійною потребою для дитини.

В. Сухомлинський розкриває суто людський чинник духовного світу і духовного багатства людини, можна сказати, серцевину, стрижень високої духовності, наше духовне начало – любов до людей, яку він розглядає як потребу в іншій людині, ілюструючи своїм ставлення до любові. «Я не можу жити без почуття і усвідомлення того, що комусь я дорогий, що хтось бачить увесь сенс свого життя лише тому, що є на світі я», – пише В. Сухомлинський. І продовжує: «В людській любові вічно горить вогник, який я назвав би духовною готовністю людини належати іншій людині, бути її любимою істотою... В цьому духовному началі криються корені людської підності, гордості, самотності особистості. Якщо ти зумів відкрити всі ці духовні начала – ти знайшов справжнє щастя життя» [10, с. 188].

Одним із чинників найтонших сфер духовного життя людини, на переконання В. Сухомлинського, є вірність обов'язку людини перед людиною, який він лаконічно констатував: «людина повинна» [10, с. 184]. І справді, висловлюючись його словами, уся сутність нашого життя полягає в тому, що всі ми зобов'язані, мусимо, інакше жити було б неможливо. Життя перетворилося б у хаос, серед білого дня не можна було б вийти на вулицю, якби не було людського обов'язку [там само, с. 185].

Саме тому педагог убачав важливий виховний сенс у тому, щоб у роки дитинства кожна людина пережила привабливість, красу прагнення людського до вершини людського обов'язку. Життєдайним рефреном звучать його слова про утвердження обов'язку того, що має бути – школа виховання бажань, що підносять людину. Виховання обов'язку вчений пов'язує з вершиною духовності людини. Він пише: «Кожна людина має досягти тієї вершини, де вона, діючи так як велить обов'язок, роблячи можливим те, що видається на перший погляд немислимим і неосяжним, виявляє велич духу. Тільки у величі духу усвідомлюється обов'язок, тільки велич духу породжує справжню людську потребу – потребу в дорогій, найпотрібнішій у світі людині, щастя і любові, відданості, прихильності, важке щастя. Воно здобувається, осягається і живе тільки в обов'язку» [10, с. 187].

Отже, лише реалізацією всіх означених чинників можна виховати культуру духовних потреб людини. Завершити статтю хочемо емним оптимістичним висловом В. Сухомлинського: «Моїм ідеалом є те, щоб душа мого вихованця була людяною. Це найбільш емне і дороге для мене поняття». І далі риторично питає сам себе: «Як я його розумію?» – і відповідає: щоб мій вихованець став творцем добра для людей і водночас був би нещадним борцем проти зла» [16, с. 222].

Література:

1. Богуш А. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі / Алла Богуш. – К. : Вид. Дім «Слово», 2008.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. – Вид. друге, доп. і виправл. / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень – К. : Юрінком Інтер, 2008.
4. Краткий психологический словарь / ред.-сост. Л. А. Карпенко; под общей ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2 изд. испр. и доп. – Ростов н/Д. : Изд-во «Феникс», 1998.
5. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський. – Передмова // Вибрані твори : у 5-ти томах. – Т. 1 – К. : Рад. шк., 1976.
6. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. Шляхи і методи формування духовного світу школяра / В. О. Сухомлинський. – Особливості та єдність методів морального виховання. – Т. 1. – К. : Рад. шк. 1976.
7. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – Духовне життя колективу й особистості у світі думки. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1976.
8. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський. – Зовнішнє середовища – визначальний фактор духовного життя школярів. Від дитинства до отроцтва. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1976.
9. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – Радість і доброта, сила і совість у дитячому колективі. – Т. 1. – К., 1976.
10. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / О. В. Сухомлинський. – Ставлення до людей і обов'язок перед ними. – Т. 2. – К., 1976.
11. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – Творчість – могутній стимул духовного життя // Вибрані твори : у 5 т. – Т. 3. – К., 1977.
12. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям / О. В. Сухомлинський. – Роки дитинства. Навчання частка – духовного життя. – Т. 3. – К., 1977.
13. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський. – Здоров'я і духовне життя школярів. – Т. 4. – К. : Рад. шк., 1977.
14. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський. – Бесіда п'ята. Про деякі питання морального виховання. – Т. 4. – К. : Рад. шк., 1977.
15. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський. – Бесіда третя. Духовне життя колективу. – Т. 4. – К., 1977.
16. Сухомлинский В. А. Что такое добро и зло? – Педагогические этюды. – В. А. Сухомлинском. Апокрифы. – АКТА. – 2008. – С. 224.
17. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Шапар. – Харків : Прапор, 2005.

Богуш А. М.

**ВЕКТОР ДУХОВНОСТИ В ИЕРАРХИИ ПОТРЕБНОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ
В СОВРЕМЕННОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИЗМЕРЕНИИ
И В НАСЛЕДИИ В. СУХОМЛИНСКОГО**

В статье представлен анализ педагогического наследия В. Сухомлинского в его понимании воспитания фундаментальной социальной потребности духовности человека. Определены составляющие духовного богатства человека и духовного развития, раскрыто содержание ключевых понятий и факторов воспитания духовного мира ребенка.

В иерархии потребностей именно духовности, как фундаментальной социальной потребности личности, ученый отводил первоочередное место и значение, которые он рекомендовал развивать, воспитывать, обучать. Ученый рассматривает формирование духовного мира личности во взаимосвязи с ее физическим, умственным, нравственным, эстетическим и духовным развитием.

Ключевые слова: В. Сухомлинский, наследие, духовный мир, духовное богатство, духовность, факторы духовного мира, потребности.

Bogush A. M.

THE PERSONALITY'S NEEDS' HIERARCHY SPIRITUALITY VECTOR IN THE CURRENT PEDAGOGICAL DEMENSIONS AND V. SUKHOMLYNSKYI'S PEDAGOGICAL HERITAGE

The article presents the V.Sukhomlynskyi's pedagogical heritage analysis of his understanding the ways of educating the Man's spirituality as a fundamental social need. The core meaning notions like 'the spiritual world', 'the spiritual life'. 'the spiritual wealth', 'the spiritual development' have been defined. The spiritual wealth components of a Man and his spiritual development as the multi faced, continuing and holistic process at the same time, has been revealed.

The manifestations of a man's spirituality and his spiritual origin V. Sukhomlynskyi views as such representing the personality's needs' sphere. In the Man's needs hierarchy the central place has been allocated by him to the spirituality as a fundamental social need which, on his scientist's advice, should have been developed, educated and learnt primarily.

Thoughtful studies conducted on the V. Sukhomlynskyi's pedagogical heritage allowed us to single out the major indicators of educating the child's spiritual wealth, development, world among which are as follows: the health, 'moral norms materialized in human relationship' (according to the scientist's own saying), the joy of labour, creativity aspiration, the word, our environmental interaction, the joy of communication, the kindheartedness, the love, the duty.

Keywords: educating a man's spirituality, the spiritual development, pedagogical heritage, the personality's needs' sphere.

УДК 37.091.4 Сухомлинський : [37.035:3642]

Дічек Н. П.*

ІДЕЯ ВИВИЩЕННЯ ПОТРЕБ ЛЮДИНИ
В ЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено ідеї В. Сухомлинського щодо шляхів формування в дітей і школярів культури потреб, до яких педагог відносив виховання усвідомленого, прийнятого особистістю прагнення до домінування в її житті духовних потреб над матеріальними, різнобічну творчу діяльність як спосіб самореалізації та задоволення її потреб та інтересів, альтруїстичне тлумачення свободи людини, любов до людей як джерело радості від служіння ближньому. Розкрито ключове положення його етико-педагогічної концепції: зростання задоволення матеріальних і культурних потреб людини має відбуватися в нерозривному зв'язку з витонченням її натури, загостренням сприйняття нею світу, душевного стану інших людей, що забезпечує поступове вивіщення особистих потреб і бажань.

Ключові слова: етико-педагогічна концепція В. Сухомлинського, потреби, духовні потреби особистості, совість, альтруїзм.

Система освіти України в останнє десятиліття зазнає істотних змін, умотивованих насамперед європейським вибором шляху нашої країни, прагненням стати повноправним членом європейської спільноти, зокрема привести відповідно до європейських стандартів і вимог діяльність усіх ланок освітньої галузі. Сучасний розвиток українського суспільства відбувається у складний період суперечливих трансформацій на шляху до справді демократичної і правової держави, спостерігається сплеск національної самосвідомості та самоідентифікації українців. Водночас наша держава не уникає й виявів таких загальносвітових буттєвих тенденцій, як поширення споживацького ставлення людини до людини, до природи, до соціуму. Усе частіше чути думки соціологів і культурологів про те, що сучасне українське суспільство інтенсивно перетворюється на «суспільство споживання» [5; 6]. Серед молоді домінує потяг до «матеріально-статусного й престижно статусного самовизначення у позапрофесійній сфері, що свідчить про певну культуру їхніх потреб» [19, с. 3].

Як уже в 1970-х роках наголошував визнаний класик соціології та постмодерної європейської філософії Ж. Бодріяр, життя людини і суспільства почало підпоряд-

* Дічек Н. П.*